

V. Středověk (tradičně 476 – 1492)

A. Stěhování národů (4. – 6. století, tradičně 375 – 568)

Pronikání cizích kmenů (zvnějšku zvykově označovaných jako *barbarské*) zejména do **Západořímské a Východořímské říše** bylo součástí rozsáhlého **souhrnu migrací**, jež se tradičně nazývá **Stěhování národů**. Jeho epocha také znamená **přechod mezi starověkem a středověkem v evropské a středomořské oblasti**.

Prapůvodní **příčiny** spočívají v kombinaci **klimatických a politických změn**. Teplé „římské“ klimatické optimum kolem přelomu letopočtu bylo vystřídáno nástupem výrazně chladnějšího a zároveň suššího klimatu, jež zasáhlo širší oblasti severní polokoule a přineslo tam neúrodu a nejistotu. Mnohé tamější **polokočovní kmenové skupiny** na to reagovaly četnými **přesuny**, jež se navíc ovlivňovaly navzájem (efekt kulečnickové koule). V **nasměrování** tohoto procesu sehrály roli také **rozkvět a západní expanze Číny** za dynastie Chan (viz IV.E.2.) a naopak **druhá krize Římské říše** (viz IV.7.d.). Zároveň v Asii docházelo ke vzniku **nových jazykových rodin** a jejich větví, podobně jako jsme to již poznali v počátcích blízkovýchodního starověku (viz IV.B.1.+9.):

A. Jazyková rodina altajská (nazvána podle pohoří Altaj):

1. Větev turkická (z altajských větví byla nejzápadnější): Měla velký význam pro vývoj Evropy i přilehlých oblastí Středomoří a Černomoří. Náležely k ní populace, které od té doby po tisíc let pronikaly v **migračních vlnách** z východu **na evropské území: Hunové** (pohltili i několik jiných etnik a do Evropy přišli ve **4. století po Kr.**), **Avaři** (jejich turkická příslušnost není zcela jistá), **Protobulhaři** (moderní, odborný název pro kmeny, které patří mezi předchůdce dnešních Bulharů), **Turci** (ve Středomoří žijí od 11. století), **Kumáni**. Patří sem však také národy, které zůstaly ve střední Asii: Ázerbájdžánci, Kazaši, Kyrgyzové, Turkmeni, Uzbeki aj.;

2. Větev mongolská (jihovýchodní): především **Mongolové** (žijí nejen v dnešním státě Mongolsku, ale také v přilehlých oblastech dnešní Číny);

3. Větev mandžusko-tunguzská (severovýchodní): **Mandžouvé** (většina Mandžuska dnes tvoří severovýchod Číny), Evenkové (neboli Tunguzové; jeden z východosibiřských národů);

B. Jazyková rodina uralská:

1. Větev ugrofinská: Finové, Estonci (oba národy žijí v Pobaltí přibližně již od doby kolem přelomu letopočtu), **Maďaři** (v Evropě od 9. století);

2. Větev samojedská (samodijská): málo početné národy v severovýchodní Evropě a západní Sibiři – zpravidla poblíž pobřeží Severního ledového oceánu.

Celé **Stěhování národů zahájili Hunové**. Ze své stepní vlasti, zahrnující především Mongolsko, se patrně již ve **2. století** vydali hledat novou zemi pro svá sídla. Hunská expanze směřovala především **na západ**, do příhodnějších oblastí u Aralského jezera, Kaspického moře a pak v Černomoří. Hunové byli organizováni jako **kmenový svaz**. Rychlým a razantním postupem dokázali tito výborní jezdcí, dokonale ovládající své malé, ale houževnaté koně a obratně používající luk se šípy i meč, získat převahu nad obyvateli dobývaných území. Stěhovali se rychle i se svými stády a s rodinami na zapřažených obytných vozech. Ovládnuté kmeny začleňovali do svého svazu, čímž navyšovali své početní stavy a zajišťovali si relativně klidné zázemí. Při dalším postupu narazili při severních březích Černého moře na **Germány**.

Pravlastí germánské větve indoevropské jazykové rodiny byly oblasti kolem jihozápadní části **Baltského moře**. Zde se zformoval kmen **Gótové**, který pak přesídlil napříč Evropou až do **Černomoří**, kde se rozdělil na východní **Ostrogóty** a západní **Vizigóty**. V r. **375 Hunové vyvrátili Říši Ostrogótů** a vzápětí porazili Vizigóty, čímž je donutili k ústupu na západ. Tyto události jsou tradičně považovány za **začátek Stěhování národů**. Hunové pak podobně vytlačili ještě další germánské kmeny (Burgundy, Vandaly aj.) ze střední Evropy.

Ustupující Germáni zesílili **tlak na Římskou říši**. Římané řešili situaci tak, že s první vlnou Germánů uzavírali spojenecké smlouvy o pomoci proti pozdějším nájezdníkům. Tito spojenci se

označovali jako **federáti** (lat. *foederatio* = *smluvní spojení*): vytvářeli jednotky v římském vojsku (pod římským velením) a Římané jim za to dodávali potraviny apod. Federáti **zprvu** tvořili **nárazníkové pásmo** vně Římského impéria, ale **posléze** římscí císaři svolovali s jejich usazováním **přímo v říši**, kde pak barbari vytvářeli správní obvody se značnou autonomií. Prvním germánským národem, jenž této změny dosáhl, byli **Vizigóti**: usadili se na Pyrenejském poloostrově, odkud **vyhnali Vandaly do severní Afriky**.

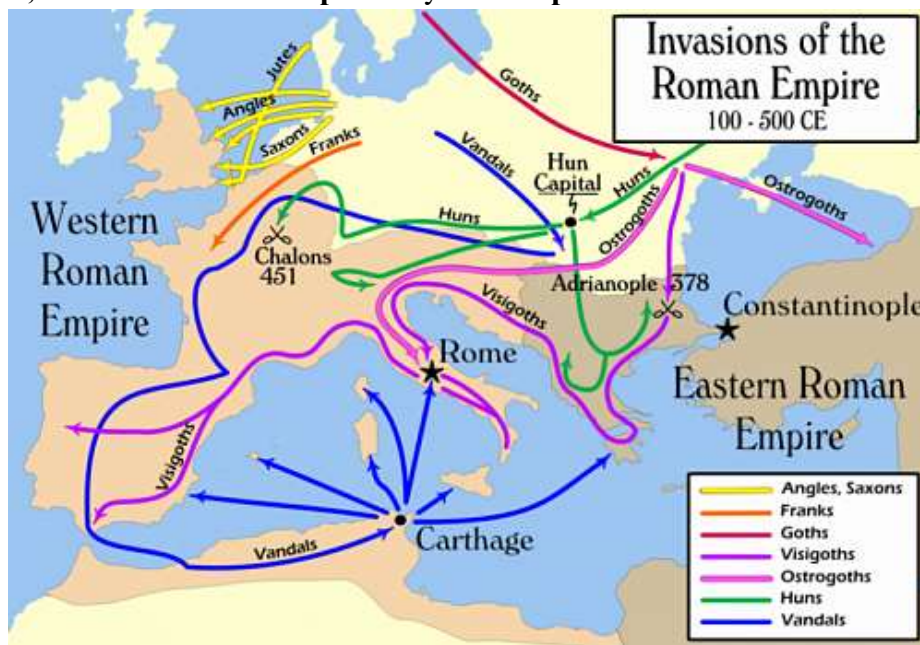
Usazování barbarů v Římské říši nepřinášelo císařům problémy jen vojenské, ale také (dokonce především) ekonomické. Závažnější než škody po drancování byla skutečnost, že barbari **odmítali platit** z užívaných území **daně**, takže **římská státní správa** byla trvale **podfinancována**.

V r. **451** se Římané vzbouřili k poslednímu úspěšnému úderu proti vetřelcům a nájezdníkům. V **bitvě na Katalaunských polích** (u dnešního města Chalons-en-Champagne) v Galii **římsko-vizigótské vojsko** vedené římským vojevůdcem **Flaviem Aetiem** porazilo hunské vojsko vedené slavným hunským králem **Attilou** (toto střetnutí dvou fakticky mnohonárodnostních armád bývá někdy nazýváno *Bitvou národů*).

Hunové se pak stáhli **zpět na východ** a po Attilově smrti (453) se **Hunská říše rozpadla a zanikla**. Avšak Římané již nedokázali čelit náporům z více stran: r. **455 Vandalo**vé, kteří se přeplavili ze severní Afriky do Itálie, **vydrancovali Řím** tak důkladně, že se jejich jméno stalo synonymem pro bezohledné ničitele všeho druhu.

V r. **476 germánští vojáci** Západořímské říše vedení **Odoakerem** z kmene Skirů svrhli posledního tamějšího císaře, mladičkého **Romula** zvaného **Augustulus** (Císaříček), a **ovládli Itálii**. Tím **zanikla Říše západořímská** a zároveň tento okamžik bývá považován za **konec starověku**.

Samotné **Stěhování národů končí odchodem germánských Langobardů** z dnešního Maďarska **do Itálie (568)**. **Východořímská říše** se sice bojům také nevyhnula, ale celé toto období **přežila**.

Shrnutí:

Klimatické a politické změny v závěru starověku vedly ke Stěhování národů: početné asijské kmenové skupiny pronikaly do Evropy a tam vyvolávaly pohyby germánských kmenů, které se pak v hojně míře usazovaly na území Západořímské říše. Západořímscí císařové ztráceli kontrolu nad svým státem, až ten nakonec r. 476 zanikl.

Otázky a úlohy:

1. Jeden evropský stát se v mnoha jazycích (avšak nikoli v češtině) stále nazývá podle Hunů, kteří na jeho území mívali svůj hlavní stan. Který stát to je?
2. Shodou okolností jméno posledního západořímského císaře odkazuje na dvě významné zakladatelské osobnosti z dřívějších římských dějin. O které muže šlo?

Výběr z odborné literatury: Jarmila Bednaříková: *Stěhování národů*. Praha 2007. Peter Heather: *Gótové*. Praha 2002. **Výběr z uměleckých zpracování:** **Hudba:** Giuseppe Verdi: *opera Attila* (1846).

